

*§ 29–0. Культура Беларусі ў другой палове XIII — XV ст.

1. Беларуска-літоўскае летапісанне. Летапіс — гэта гістарычны аповед, у якім звесткі змяшчаюцца пад пэўнымі гадамі. У розных мовах у назву гэтага жанра закладзена ідэя штогадовага асвятлення падзей (па «летах»).

ЭТАПЫ ЛЕТАПІСАНИЯ НА ТЭРЫТОРЫІ БЕЛАРУСІ

Назвавіце не менш за тры фактары, што ўплывалі на станаўленне беларуска-літоўскага летапісання.

Летапісы XII–XIV стст. уяўляюць сабой гісторыю канкрэтнага княства. Перыяд феадальнай раздробленасці прывёў да таго, што інтарэсы асобных феадальных цэнтраў абмяжоўвалі інтарэсы складальнікаў.

Адметнай асаблівасцю летапісаў XV–XVI стст. з'яўляецца іх агульнадзяржаўны характар. Адсюль і назва — «Літоўска-Рускія» («Беларуска-Літоўскія») летапісы. Другі этап летапісання можна падзяліць на два ўмоўныя перыяды: ад пачатку XV ст. да 80-х гг. XV ст.; ад канца XV ст. да канца XVI ст. У першы перыяд ВКЛ валодала ініцыятывай у збіранні рускіх зямель, яго князі праводзілі «агульнарускую» палітыку — адсюль імкненне вывесці гісторыю Літоўскай Русі ад Кіеўскай Русі. Агульнаруская частка, характэрная для Першага беларуска-літоўскага зводу, пра-

сякнута ідэяй агульнарускага адзінства. Ад канца XV ст. мітрапаліт паступова траціць сваё палітычнае значэнне. Летапісанне ўсё больш робіцца летапісаннем велікакняжацкім; акцэнт робіцца не на адзінстве рускіх зямель, а на дзяржаўных прыярытэтах. Ініцыятыву ў збіранні зямель перахапіла Маскоўскае княства, і характар летапісання ВКЛ мяняецца: дынастыя літоўскіх князёў (а разам з ёй і гісторыя дзяржавы) вядзецца з Захаду, ад Рыма.

Далейшая гісторыя беларускіх (беларуска-літоўскіх) летапісаў — гэта гісторыя ўзнікнення і развіцця Другога беларуска-літоўскага зводу. У яго склад увайшлі летапісы, для якіх характэрнае злучэнне двух асобных гістарычных помнікаў: легендарнай гісторыі паходжання літоўскіх князёў і шляхты ад знатных рымлян («Хронікі»), якая замяніла агульнарускую частку, і «Летапісца вялікіх князёў Літоўскіх», што прысутнічаў у Першым зводзе (генеалогія вялікіх князёў і іх дзей). З'яўленне легендарнай часткі («Хронікі») было выклікана жаданнем паказаць шляхту ВКЛ не менш, а можа і больш высакароднай, чым панства Кароны, а таксама зацвердзіць правы ВКЛ на рускія землі (але ўжо не правам спадчыніка, а «правам мяча» — заваёвы).

Трэці беларуска-літоўскі звод атрымаў сваю назву дзякуючы адзінаму вядомаму даследчыкам спісу, які быў знойдзены ў бібліятэцы памешчыка Быхаўца (маёнтак Магілеўцы Ваўкавыскага павета Гродзенскай губерні) у 1820-х гг. Летапіс, арыгінал якога страчаны, ахоплівае гісторыю ВКЛ ад легендарных часоў да 1506 г. Каштоўнасць летапісу палягае ў тым, што ён утрымлівае арыгінальныя звесткі (складзеныя на падставе назіранняў, успамінаў летапісца і да т. п.) другой паловы XV — пачатку XVI ст.

Ужо ў другой палове XVI ст., калі ВКЛ пачало траціць сваю незалежнасць, можна заўважыць паступовую дэфармацыю старых жанраў і замену іх новымі. У XVIII ст. назіраюцца спробы аднавіць старую

ПРОВОДИМ МИНИ-ИССЛЕДОВАНИЕ

1. Якія асноўныя крыніцы беларуска-літоўскага летапісання вы ведаеце? У чым іх асаблівасці?
2. Якія ключавыя постаці або падзеі найчасцей згадваюцца ў беларуска-літоўскіх летапісах?
3. Параўнайце ўрыўкі з летапісаў. У чым заключаюцца асноўныя адрозненні і падабенствы ў падыходах да летапісання?
4. Ахарактарызуйце этапы, якія прайшло летапісанне на тэрыторыі Беларусі.

Кіеўскі летапіс (паводле Іпацьеўскага спіса)

У год 6624 [1116]. Уладзімір [Манамах] прыйшоў да Глеба [Усяславіча], бо Глеб ваяваў з дрыгавічамі, і Слуцак спаліў...

У 6627 годзе [1119]. Уладзімір забраў Менск у Глеба Усяславіча, а яго самога прывёў у Кіеў. У тым жа годзе Глеб Усяславіч сканаў у Кіеве 13 верасня.

Хроніка Быхаўца

Пасля смерці вялікага князя Кейстута князь вялікі Ягайла паслаў Вітаўта з жонкаю ў Крэва і загадаў пільна сцерагчы яго ў хораме... Князь жа вялікі Вітаўт сядзеў у Крэве. Хадзілі да яго з княгіняю ў пакой дзве жанчыны слаць пасцель і, паслаўшы, выходзілі разам з вартаю. І вялікая княгіня [Вітаўтава] пачула ад людзей: «Калі князь Вітаўт будзе ў іх доўга сядзець, тое ж самае з ім учыняць, што і з бацькам ягоным». І параіла яна яму так: як прыйдуць жанчыны слаць, каб ён наклаў на сябе адзенне адной з жанчын ды выйшаў з другою жанчынаю, а каб першая жанчына засталася з ёю. Вітаўт паводле тое рады ўбраўся ў адзенне адной жанчыны ды выйшаў з другою і, спусціўшыся з горада, уцёк да немцаў у Прусы...

Баркулабаўскі летапіс

Сойм вялікі быў у Берасці лета бож(ага) нарадж(эння) 1545, на каторым сойме быў кароль ягамосць польскі, вялікі князь літоўскі Жыгімонт Казімеравіч з каралеваю Бонаю і з каралёўнамі. А пры ягамосці сын ягамосцеў гаспадар наш другі, кроль польскі Жыгімонт Аўгуст, і з каралеваю сваёю Альжбетаю... Пры якіх на сойме пры ягамосцях абодвух каралёх шмат было біскупаў, паноў-рад, паноў-ве-рада Вялікага Княства, паняты і ўся шляхта харугоўная, і ўсе рыцарствы ўсіх земляў і княства Літоўскага...

летапісную форму апісання мінуўшчыны (гарадскія хронікі), але яны не скончыліся поспехам. Аслабленне Вялікага Княства Літоўскага (асабліва ў сярэдзіне XVII ст.), узнікненне каталіцызму, працэсы паланізацыі вышэйшага саслоўя Беларусі паспрыялі таму, што

летанісанне ВКЛ страціла агульнадзяржаўны характар. Гэтыя працэсы былі таксама выкліканы наладжанай працай канцылярыі ВКЛ, у выніку чаго летаніс робіцца другаснай крыніцай гістарычнай інфармацыі. У летанісах усё больш увагі надаецца мясцовым падзеям, асабліва тым, сучаснікам якіх быў летанісец. Яны набываюць характар мемуарнай літаратуры.

